

LA VALL DE RIBES, CARRER DE BARCELONA: HISTÒRIA D'UN CARRERATGE ACCIDENTAT

MIQUEL SITJAR I SERRA

Nota

Aquest text fou llegit al Teatre Municipal de Ribes el 20 d'octubre de 2000 en el context de la celebració de la feliç consecució del carreratge que uní la vall de Ribes amb la ciutat de Barcelona. Presidiren l'acte l'alcalde de Ribes, Pere Vigo i Sallent, i la tinent d'alcalde de Barcelona, Núria Carrera i Comes. Algunes circumstàncies han variat d'ençà aquell dia. Romanen, però, els fets històrics que s'hi explicaren, amb la seva translació present i la seva projecció futura.

. . .

L'11 de setembre de l'any 1407 la vall de Ribes començava un llarg camí cap a la llibertat, que unes desgraciades circumstàncies li havien fet perdre uns trenta anys abans. Sense aquest 11 de setembre de 1407, que no hem de confondre amb un altre 11 de setembre, aquest català, el de l'any 1714, la vall de Ribes no hauria viscut la joia del dia 23 de març de 1408 i la seva confirmació amb el carreratge del 6 de febrer de 1409. Aquesta darrera és la data que avui commemorem, el 6 de febrer de 1409, dia en què el sereníssim rei d'Aragó, Martí I l'Humà acceptà el carreratge de Barcelona per a la vall de Ribes amb el significat que, a partir d'aquell moment, la nostra vall passava a formar part de Barcelona, en quedar-hi integrada políticament. Estem parlant, doncs, de l'annexió de la vall de Ribes a la ciutat de Barcelona. Aquest és el significat carreratge que avui celebrem. El fet que el cap i casal de Catalunya s'annexionés la vall de Ribes, com ja havia dut a la pràctica molt abans amb tot d'altres pobles i ciutats, implicava que els pobles i ciutats annexionades rebessin el nom fictici i metafòric de carrers de la ciutat de Barcelona. La vall de Ribes, doncs, fou integrada al territori municipal barceloní i, per això, pren-

gué el nom de carrer de la ciutat comtal. Tots els habitants dels pobles i ciutats catalanes, un total de 74, que Barcelona havia afegit al seu terme sota el nom de carrers, des de l'any 1381 al 1485, tingueren la consideració de veïns de la ciutat capital de Catalunya, com ho podien ser els residents al carrer de la Palla o al carrer dels Argenters. Com ja es veurà més endavant, de fet, no hauríem de parlar de la vall de Ribes com a carrer de Barcelona, a la manera que es diu d'Igualada i Moià, ciutats aquestes que també ho foren, sinó dels carrers de Barcelona —així en plural—, de la vall de Ribes. Ribes tot sol era un carrer, Campelles, un altre, Queralbs, un altre, etc... Aprofito, ara, per fer un advertiment. Quan qui avui us parla esmenti la vall de Ribes al llarg d'aquesta conferència, ho fa sense incloure-hi el germà municipi de Toses, que no formava part de la vall de Ribes durant l'època que ara estudiem i que, per tant, no gaudí del privilegi del carreratge. El domini polític barceloní no pogué, doncs, coronar la collada de Toses.

Barcelona contribuïa amb aquesta política d'annexions a l'acollida i protecció política i jurídica de pobles i ciutats més petites. El carreratge significava una aposta per la cohesió i unió d'un territori català immers en el caos per la crisi d'autoritat permanent de la monarquia. També ciutats com Perpinyà i Cervera, entre d'altres, protegiren pobles propers integrant-los en el seu territori amb el títol de carrers.

Els pobles petits i no tan petits corrien molts perills al llarg d'aquells tumultuosos anys dels segles XIV i XV. Un d'ells era que el rei se'ls vengués a un militar, senyor feudal, bisbe o abat. Les arques de la corona catalano-aragonesa es trobaven en un estat de depauperació tal que el rei es veia obligat a vendre's el patrimoni que aquests pobles li suposaven, amb el consegüent perjudici per als habitants d'aquells indrets.

Les aventures mediterrànies del rei Pere el Cerimoniós, les caríssimes campanyes militars a Sardenya i Sicília, aconsellaren a aquest monarca la necessitat de fer diners amb la venda de la vall de Ribes a Bernat Galceran de Pinós, baró de Mataplana i senyor, entre d'altres, de la vall de Toses. El 24 d'abril de 1381 el rei es desfeia de la vall de Ribes, previ cobrament de 10 000 florins, i la deixava en mans de Galceran de Pinós.¹ Això implicà, d'entrada, una privatització de la justícia, que era dirigida, no vulgueu saber com, per Galceran de Pinós i els seus, i també l'explotació a cor què vols de la riquesa de la vall per part del baró. La situació era dramàtica i tensa. Els homes de la vall de Ribes havien perdut l'autogovern i l'autonomia que tenien quan depe-

nien del rei. Començà, doncs, la lluita per l'alliberament del jou i de l'asfíxia imposada pel baró de Mataplana.

El primer intent fallit d'alliberament es produí l'any 1397.² Els homes de la vall de Ribes volgueren comprar al baró la jurisdicció i retornar-la al rei, previ el redactat d'un plec de condicions, la més important de les quals seria que el rei protegiria sempre la vall com a terra pròpia, i que no se la tornaria a vendre sota cap condició. Aquest intent fracassà per raons que no se saben, però que poden respondre a la resistència del baró.

Arribà, però, finalment el nostre 11 de setembre, el que esmentàvem a l'inici d'aquesta conferència, l'11 de setembre de 1407.³ Alguna cosa es mou. Els ribetans han entès que ells sols no seran capaços de desfer-se del jou del Pinós. És necessari buscar aliances amb les ciutats reials perquè demanin al rei que pressioni el Pinós, i també per a aconseguir suport financer per poder fer front a les despeses que significava per als ribetans comprar (als textos de l'època, *redimir*) la seva terra. Aquest 11 de setembre, doncs, una delegació ribetana visità la reial vila de Puigcerdà. Què demanen a Puigcerdà? Que aquella vila els doni "tot socors, favors e ajuda", i que els de Puigcerdà enviïn un missatger a Barcelona per parlar amb el rei sobre l'afer de la vall de Ribes. Aquest missatger havia de dur també al rei la còpia d'un document que estava dipositat a l'arxiu de Puigcerdà i que era un document fonamental, imprescindible per desarmar qualsevol maniobra del Pinós. Es tracta del *Privilegi d'Unió feta del Regne de Mallorques i el Comtat de Cerdanya*, conegut també amb el nom d'*Uniment*,⁴ perquè el que demostra és que la vall de Ribes, per ser part integrant del comtat de Cerdanya, no podia ni devia ser separada de la corona reial, per raó d'aquest antic privilegi, que prohibia expressament qualsevol separació de la corona de cap territori del comtat de Cerdanya, cosa que el rei, Pere el Cerimoniós, no havia tingut present quan vengué la vall al senyor de Pinós l'any 1381. Els debats amb els dirigents de Puigcerdà s'allarguen fins al 15 de setembre. Quatre dies de discussió molt dura, no sobre si convenia o no la redempció de la vall, si era legal o no, si els feien o no una còpia del Privilegi d'Uniment, sinó que el debat se centrà en un tema tan prosaic com qui pagava el viatge del missatger a Barcelona: Puigcerdà o Ribes. Els ribetans no el volien pagar, i potser de fet no podien assumir aquella despesa: la situació econòmica de la vall de Ribes, després de gairebé 30 anys de domini del Pinós era desesperada. Jo no sé qui va pagar el missatger, però el cas és que el missatger anà a Barcelona i el rei, llegida la documentació arri-

bada de Puigcerdà, va tenir ja una base jurídica per a redactar i pactar amb els ribetans uns capítols que n'ajudessin a la redempció o alliberament. En aquests capítols s'hi deia que el rei autoritzava els ribetans a comprar la vall de Ribes al baró de Pinós. Els ribetans lliurarien gratis i en safata la vall a la corona reial, que pagarà una generositat tan lleial, no amb diners (això mai, si us plau), sinó amb un seguit de privilegis, continguts en els esmentats capítols i que restauren més o menys l'antic autogovern de la vall de Ribes. Aquests capítols se signaren el 25 d'octubre de 1407.⁵ No entren en vigor d'immediat, sinó que queden en suspens mentre no s'hagi consumat la compra de la vall de Ribes que, recordem-ho, tan sols s'havia autoritzat. Vegem, però, alguns aspectes interessants d'aquests capítols que il·luminaran la posterior consecució del carreratge.

Els ribetans sabien que el rei podia tenir la temptació de vendre de nou la vall de Ribes. Més que dir temptació, hauríem de parlar de necessitat, atesa la crisi econòmica perpètua de la corona. La ruïna del monarca l'obligava a desfer-se periòdicament de patrimoni. Per això era necessari negociar unes cauteles o garanties fortíssimes, que fessin impossibles les temptacions del rei. Al capítol 5, Martí l'Humà i els síndics o representants de la vall de Ribes pacten que, una volta hagi retornat la vall de Ribes a la corona, qualsevol venda d'aquesta a una persona o institució privada amb la consegüent separació de la corona sigui nul·la de dret, "e que ls síndics e prohòmens poblats en la dita vall amb llurs valedors pusquen en aquelles coses contradir e rebel·lar-se contra aquell o aquells o qual una tal venda, alienació... sia feta [...]". Heu sentit bé: els síndics de la vall de Ribes s'arroguen el dret a revoltar-se i, no només això, amenacen amb "resistir amb armes", i en cas que per motiu de la revolta "se seguien morts, mutilació de membres", el rei no podrà punir ni castigar els ribetans revoltats. Martí l'Humà acceptà aquesta condició que significava la legalització de l'anarquia en cas de venda de la vall. El militar, noble o abat, havia de saber que si el rei queia en la temptació de vendre-li la vall de Ribes, ningú, ni el mateix rei, podia assegurar-li la protecció davant el dret a la revolta, legalitzat pel rei Martí l'Humà.

Aquesta cautela, més que dissuadir el rei d'una nova venda, apartava possibles compradors, candidats a trobar-se amb una autèntica guerra de ben-vinguda a l'hora de prendre possessió. Calia, però, lligar encara més les mans del rei. L'antic Privilegi d'*Uniment* que reconeixia la pertinença de la vall de Ribes al comtat de Cerdanya, part integrant i inalienable de la corona, ja havia

demostrat el poc que servia. Calia fer una aposta més forta que la de la Cerdanya. Calia apostar per Barcelona: unir-se a Barcelona. Era clar que un rei escurat podia vendre-s'ho tot, però que mai no es vendria Barcelona. Els ribetans, doncs, intentarien fer-se barcelonins. Els ribetans aconseguiren que els capítols de 25 d'octubre de 1407 diguessin que "lo dit senyor darà tot lloc e consentirà que la dita vall se fassa carrer de Barcelona per tota vegada que per los dits síndics e prohòmens serà demanat e requerit". L'únic que el rei demana és que, en cas de signar-se el contracte del carreratge amb Barcelona, la vall de Ribes es mantingui com a territori del comtat de Cerdanya, d'acord amb el Privilegi d'*Uniment*.

Sembla que tot va bé i que la redempció podia aconseguir-se, una volta s'havia obtingut la benedicció del rei amb totes les cauteles posades per escrit, com ja hem vist. Això sí, calia que els ribetans s'espavilessin a buscar els diners que tot plegat costava, que eren molts. Però ningú no comptava amb la reacció violentíssima de Bernat Galceran de Pinós. No havia passat ni una setmana de la redacció dels capítols que Bernat Galceran de Pinós embargà els béns dels ribetans en represàlia. Esclatà una guerra. Els homes que havien signat amb el rei Martí l'Humà els capítols de 25 d'octubre de 1407, que eren Joan de Pont i Joan Coma de Queralbs i Joan Roca de Pardiniés, hagueren de demanar asil polític al veguer de la Cerdanya, que residia a Puigcerdà. A Puigcerdà, d'entrada, no els el concedeixen potser perquè tenien por que Bernat Galceran de Pinós penetrés a la Cerdanya amb el seu exèrcit i castigues els ceretans. El 2 de novembre de 1407,⁶ des de València, el rei Martí l'Humà, esverat pels esdeveniments, prengué la iniciativa i escrigué diverses cartes, una d'elles al veguer de la Cerdanya, amonestant-lo per la seva actitud devers els ribetans. Escoltem Martí l'Humà: "Entès havem desplaentment que pocs dies ha alguns prohòmens de la Vall de Ribes, per algunes oprissions, que lo dit noble en Bernat Galceran de Pinós lus faïa s'isqueren de la dita Vall e vinguessen per tuició e seguretat de lurs persones a la vila de Puigcerdà, vós aquells no volguets guiar ans, segons se diu, los dixets que no haviets plaer de llur venguda, de la qual si així és, sots digne de gran reprensió, com veem no ignorets que la dita vall lo dit noble, en Bernat Galceran de Pinós, té en penyora de nós e si per lo dit noble los dits hòmens són mal tractats, vós los havets ben tractar... e manam expressament de tota mea justa indignació que d'assí avant ben tractets los dits hòmens e ells favoregats."

Simultàniament, i també des de València, Martí l'Humà envià cartes a Puigcerdà, a Perpinyà, a Camprodon, a Ripoll i a l'abat del monestir de Sant Joan de les Abadesses, i també a Barcelona, i, en elles, implora que, davant la situació d'emergència creada a la vall de Ribes, aquests pobles i ciutats ajudin econòmicament i amb pressions sobre Bernat Galceran de Pinós. Potser la idea de Martí l'Humà era conèixer quina era la predisposició d'aquests pobles i ciutats, i en particular la posició de Barcelona per a veure si aquesta ciutat acollia la vall de Ribes com a carrer, però tampoc era descartable un intent amb Perpinyà, que també practicava la política del carreratge com Barcelona, i àdhuc un cert veïnatge o aliança amb Puigcerdà, que pertanyia, no ho oblidem, al mateix comtat que la vall, el comtat de Cerdanya.

Coneixem la resposta de Puigcerdà a aquesta lletra reial. El 23 de gener de 1408,⁷ el Consell de la seva vila declarà la seva satisfacció pels intents de redimir i alliberar la vall de Ribes, però notificà que li era impossible pagar res perquè la vall de Ribes pugui fer front a les ingents despeses de la redempció. Puigcerdà no tenia diners, diuen, i la seva població ha de suportar tals càrregues impositives, que se'ls està despoblant. I només els faltaria fer-se càrrec de la vall de Ribes.

El rei havia fracassat en el seu intent d'aconseguir el suport de Puigcerdà, però sembla haver aconseguit frenar la ira de Bernat Galceran de Pinós, a través de duríssimes amenaces. D'altra banda, la carta enviada a Barcelona i els bons oficis del monarca aconseguiren que el Consell de Cent de Barcelona comencés aquells primers dies a estudiar la possibilitat d'integrar la vall de Ribes a la ciutat comtal i potser també fer alguna mena d'aportació econòmica, ja fos en metàl·lic o en forma d'aval, a favor de la redempció.

Arribà finalment el gran dia, el 23 de març de 1408.⁸ Bernat Galceran de Pinós signà l'acta d'alliberament i redempció per la qual tant s'havia lluitat. Aquesta acta significà l'entrada en vigor dels capítols de 25 de novembre de 1407 i amb ells, el permís reial per a demanar la integració de la vall de Ribes a la ciutat de Barcelona.

Les negociacions per al contracte degueren començar d'immediat, perquè pogué signar-se davant del rei el 6 de febrer de 1409,⁹ de manera que el 6 de febrer de 2009 tindrem l'oportunitat, si Déu vol, de celebrar-ne el sisè centenari.

Què diu aquest document? El rei Martí l'Humà hi reitera els compromisos contrets amb la vall de Ribes el 25 d'octubre de 1408,¹⁰ i hi declarà solem-

nement “dictam vallem ac loca, villas, castra et parrochias ejusdem cum suis terminis et territoriis ac cum hominibus et mulieribus in eisdem et qualibet ipsarum habitantibus et habitaturis, civitati Barcinone adunimus, annectimus ac etiam propie incorporamus. Ita ut quos dicta vallis, loca, castra et parrochie ejusdem cum suis juribus et pertinentiis sint plenarie et esse debent et spectent carraria ejusdem civitatis Barcinone, illis viis, modis, formis et securitatibus et condicionibus, quibus sunt loca de Gualada et Franquesiaru...” Cosa que, traduïda, diu: “la vall de Ribes, i els seus llocs, viles, castells i parròquies, amb els seus termes i territoris, i amb els homes i dones que viuen i viuran en tots i cadascun d’ells, unim, annexionem i incorporem a la ciutat de Barcelona, de manera que la dita vall, llocs, castells i parròquies, amb tots els seus drets i pertinences siguin plenàriament, i deguin ser i siguin considerats plenament carrers de la ciutat de Barcelona, a la manera, mode i forma, seguretat i condicions dels llocs d’Igualada, les Franqueses, etc...”

Queda, doncs, ben clar que tots i cadascun dels pobles de la vall de Ribes, i no només la vall com a una unitat, resten considerats carrers de la ciutat de Barcelona. D’aquesta manera els ribetans havien aconseguit el seu objectiu de reforçar la seva unió amb la corona que, a partir d’aquest document, ho tindrà molt més difícil per desfer-se’n, ja que dos nusos la lliguen: un és la pertinença de la vall de Ribes al comtat de Cerdanya, i l’altra, la nova pertinença al comtat de Barcelona.

Què hi guanyava Barcelona? I quins costos tingué per al Consell de Cent l’annexió de la vall de Ribes? D’entrada hi guanyava el mateix que amb els altres indrets que li eren carrers. Augmentava el seu àmbit geogràfic i això la feia més forta davant del rei i assumia amb més convicció el paper de capital. Segons sembla, una de les obligacions dels pobles i ciutats admeses com a carrer era donar homes per integrar l’host o l’exèrcit de la ciutat. Hem de dir, però, que cap home de la vall de Ribes serví a l’host barcelonina, en una de les primeres ocasions que es presentaren, la Guerra Civil catalana de mitjan segle XV, ans al contrari, els ribetans sembla que militaren al bàndol contrari que lluitava contra la Generalitat i el Consell de Cent. Havia plogut molt des de l’any 1409, en sentit atmosfèric, però també polític, i tot sembla indicar que, a Ribes, ningú ja no es recordava que eren carrer de Barcelona.

Sobre els costos que suposà a Barcelona integrar la vall de Ribes, no en tenim dades concretes, però sí sospites sobre una certa ajuda financera perquè els ribetans poguessin comprar la vall al Pinós. Una dada ja sabuda és que

Martí l'Humà els ho demanà per carta, com també va fer amb Puigcerdà, amb la resposta que ja sabem. I una altra és una reunió del Consell de Cent del 10 d'abril de 1410,¹¹ en la qual després de prendre nota de l'admissió de la Vall de Ribes com a carrer, els consellers es dolen de les despeses del carreratge.

Sigui el que sigui, avui tenim la satisfacció de celebrar i agrair a Barcelona el suport que donà perquè la vall de Ribes s'alliberés d'un jou feudal i regressiu. També vull recordar la valentia personal i política dels homes de Queralbs, tan amants sempre de la llibertat. Dos d'ells, Joan de Pont i Joan Coma, que actuaren de síndics o representants de la Vall davant el rei Martí l'Humà, no es resignaren a les servituds feudals del Pinós, i aconseguiren mobilitzar tota la Vall inclosa la parròquia de Santa Maria de Ribes, que vivia aleshores sotmesa al senyor del Castell de Ribes, Francesc de Ribes, que en tot el procés del carreratge va fer més nosa que servei.

I acabo si em permeteu, i ja que no sóc historiador d'ofici, com a ciutadà per naixença de la Vila i Vall de Ribes, i com a ciutadà de Barcelona per drets històrics, vull expressar la meua satisfacció de pertànyer com a ribetà a una ciutat que durant el regnat del rei Martí obrí les seves portes a l'humanisme italià i greco-llatí, l'autèntic humanisme, el transgressor i l'alliberador de Bernat Metge i altres funcionaris de la Cancelleria Reial, tan diferent del d'avui d'arrel psicologista que, amb l'acord de les nostres autoritats educatives, està preparant de fet les noves generacions per a un nou feudalisme.

Gràcies a aquell humanisme, que avui desapareix, Barcelona tingué la sensibilitat que avui li agraïm.

Notes

1. Arxiu Històric Comarcal de Puigcerdà (AHCP), *Llibre de Privilegis de la vall de Ribes*, 40v.
2. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), *Cancelleria*, 2169, 75v-76r.
3. AHCP, *Actes dels cònsols de Puigcerdà 1407-1418*, 5v.
4. Hi ha còpies d'aquest document a AHCP, *Llibre de Privilegis de la vall de Ribes*, 19r-25v i a Biblioteca Municipal de Perpinyà, *J. Alart, Cartulaire roussillonnaise*, 3, 214.
5. ACA, *Cancelleria*, 2297, 67v-70r. N'hi ha una confirmació de Ferran I a AHCP, *Llibre de Privilegis de la vall de Ribes*, 9r-11v.
6. Cf. M. Teresa Ferrer Malloll: "El patrimoni reial i la recuperació dels senyorius jurisdiccionals en els estats catalano-aragonesos a la fi del segle XIV", dins *Anuario de Estudios Medievales*, 1970-1971, p. 459.
7. AHCP, *Actes dels cònsols de Puigcerdà 1407-1418*, 12r.
8. AHCP, *Llibre de Privilegis de la vall de Ribes*, 14r-15v.
9. AHCP, *Llibre de Privilegis de la vall de Ribes*, 12v-13v.
10. AHCP, *Llibre de Privilegis de la vall de Ribes*, 14r-15v.
11. E. Bruniquer: *Ceremonial dels magnífics consellers i regiment de la ciutat de Barcelona*, vol IV,

